Mehmet Yıldırım (Dêsimli Memed)

Dr. Ahmet Kerim Gültekin
https://orcid.org/0000-0002-7169-7568 & ahmetkerim78@gmail.com

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
19.11.2026

Önerilen Atıf: Gültekin, Ahmet Kerim (2025). Mehmet Yıldırım (Dêsimli Memed). Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.c8h2x (Erişim Tarihi: 19.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Dr. Mehmet Yıldırım (1974 - 2023), hem akademik üretimi hem de yerel belleğe dayanan araştırmalarıyla, Dersim'in tarihsel-toplumsal yapısını arşiv belgeleri ışığında yeniden anlamlandırmayı hedefleyen özgün bir bilim insanı olmuştur. "Dêsimli Memed" mahlasıyla da tanınan Yıldırım, tarih, edebiyat ve etnografya alanlarını buluşturan çalışmalarıyla Dersim üzerine yapılan araştırmalarda dikkate değer tezler öne sürmüş ve yeni bilgiler gün ışığına çıkarmıştır. En özgün katkılarından biri ise "Dêsim" adlandırması üzerine ge-liştirdiği tezle, Dersim isminin etimolojik ve coğrafi sınırları konusundaki tartışmalara disiplinler arası bir perspektifle müdahil olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dersim, Desim, Mehmet Yıldırım

Kökler ve Akademik Birikim

Dr. Mehmet Yıldırım, 1974 yılında Tunceli merkeze bağlı Gömemiş köyünde, tarım ve hayvancılıkla geçinen köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Beş kardeşin arasında büyüyen Yıldırım, erken yaşlardan itibaren köy yaşamının zorluklarıyla tanıştı. İlk ve ortaöğrenimini Tunceli'de tamamladıktan sonra, ekonomik nedenlerle beş yıl boyunca İstanbul'da ağır ve düşük ücretli işlerde çalıştı. Bu deneyim, onun zihinsel dönüşümünü tetikledi ve üniversite eğitimi alma kararında belirleyici oldu.

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

1999 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni kazanarak akademik yaşamına ilk adımını attı. Yüksek lisans eğitimini 2007 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda tamamladı. Tez konusu olan "1990 Sonrası Yaşanan Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısında Meydana Getirdiği Değişim", onun iktisat tarihine olan ilgisini derinleştirdi. Aynı yıl araştırma görevlisi olarak üniversitede akademik kariyerine başladı. Doktora çalışmasını ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda yaptı. "Osmanlı Demir Çelik Sanayisinde Atölyeden Fabrikaya Geçiş (1830-1870)" başlıklı tezi, Osmanlı sanayi tarihine dair özgün bir katkı olarak dikkat çekerken, bu süreçte yedi yıl boyunca Osmanlı Arşivleri'nde yürüttüğü kapsamlı belge taramaları, onun arşivci tarihçi kimliğinin temellerini oluşturdu. Yıldırım'ı kalıcı kılan, iktisat tarihinden kazandığı yöntemsel dikkati ve Osmanlıca bilgisini, Dersim'in sözlü hafızasını ve yazılı tarihini kayda geçirme ve derleme arayışında kullanmış olmasıdır denebilir.

Yıldırım'ın akademik ilgisi zamanla yalnızca Osmanlı İktisat Tarihi ile sınırlı kalmadı. Kendi anayurdu olan Dersim'e duyduğu aidiyet ve merak, onu sözlü tarih çalışmalarına, etnografik gözlemlere ve halk hafızasının izini sürmeye yöneltti. Bu çok katmanlı ilgisini; arşiv belgeleri, yerel anlatılar ve kültürel üretimle buluşturan metinlerle görünür kıldı. Böylece resmi tarih yazımına alternatif teşkil eden ve mikro düzeyde toplumsal yapıların izini süren bir akademik duruş benimsedi. Bu yaklaşımını yalnızca akademik dergilerde değil, daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilecek mecralarda da sürdürdü. 2010-2015 yılları arasında kurduğu gomemis.com.tr adlı web sitesinde birçok yazı kaleme aldı. Munzur Dergisi'nin kurucu yazarları arasında yer aldı ve yazılarıyla düzenli katkıda bulundu. Aynı dönemde Mesut Özcan'ın hazırladığı Öyküleriyle Dersim Ağıtları I-II çalışmasına da önemli katkılar sundu.

Yıldırım'ın yazıları yalnızca kendi kitabında değil, farklı yayınevleri ve akademik mecralarda da yer buldu. Alet İşler Kitabı (Kanca Yayınları), İKSAD Yayınları, İstanbul

Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2022 Journal of Politics Economy and Management gibi dergi ve yayınevlerinde makaleleri yayımlandı. Türkiye ve yurtdışında birçok akademik etkinliğe katıldı; bildiriler sundu. Bunlar arasında TEK Uluslararası Ekonomi Konferansı (2006), Güncel Ekonomik Sorunlar Kongresi (2007), I. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu (2013), Akdeniz 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi (2019), II. Avrupa Türkoloji, Osmanlı ve Türkiye Araştırmaları Toplantısı (Turkologentag 2016) ve 1. ve 2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu öne çıkar.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde, İktisat Tarihi Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yaptı. Akademik üretiminde, Türkiye iktisat tarihi ile yerel tarih anlatılarını birleştiren nadir araştırmacılardan biri olarak öne çıktı. Dersim'in yazılı olmayan sözlü tarihini, arşiv belgeleriyle destekleyerek bilimsel nitelikli metinler üretmeyi başardı. Kapsamlı bir Dersim tarihi kitabı hazırlığı içindeyken, 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş/Pazarcık merkezli depremde hayatını kaybetti. Bu erken kayıp, yalnızca yerel tarihe adanmış bir belleğin değil, maalesef alternatif tarih yazımının da ağır bir darbe alması anlamına gelmektedir.

Arşivci-Tarihçi: Osmanlı Belgelerinden Dersim'e Bakmak

Mehmet Yıldırım, arşivci kimliğini yalnızca resmî belgelerin derlenmesi olarak görmemiş, bu belgeleri sözlü tarihle diyalog içinde okuma pratiğiyle birleştirerek yerel bilgi üretimini bilimsel üretimle buluşturmuştur. İstanbul'daki Osmanlı Arşivleri'nde yedi yıl boyunca yaptığı çalışmalar, özellikle Tanzimat sonrası dönem Dersim'ini yeniden yazmaya yönelikti denebilir. Bu belgeler ışığında, Dersim'de vergi politikaları, eşkıyalık olgusu, I. Dünya Savaşı'ndaki yerel güç dengeleri ve yerel aşiretler gibi konular üzerine özgün yazılar kaleme almıştır.

Arşiv Belgelerinde Dersim

Yıldırım, "Cumhuriyet Öncesi Dersim'in Sosyoekonomik Yapısı Üzerine Bir İnceleme" eserinde, Osmanlı arşiv belgelerini, Ermeni ve misyoner arşivlerini ve sözlü kaynakları birlikte ele alarak Dersim'in yalnızca isyanlarla değil, gündelik yaşamla anılması gerektiğini savunur. Özellikle mülkiyet yapısı, aşiretler arası hukuk ilişkileri, göç ve nüfus hareketleri, vergilendirme ve üretim kalıpları üzerine yoğunlaşır. Ağa ve derebeylik sisteminin Dersim'deki özgül yapısını analiz ederken, devletin bölgeye doğrudan nüfuz edemediğini, bu nedenle yerel otoritelerle iş birliği yaptığını belirtir.

Bu çerçevede "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Dersim Islahatı (1870-1913)" makalesi, merkezî otoritenin Dersim üzerindeki kontrol çabalarının Tanzimat sonrası nasıl şekillendiğini gözler önüne serer. Mehmet Yıldırım burada, Şakir Paşa ve Zeki Paşa'nın raporlarını kullanarak devletin bölgeye dair geliştirdiği projeleri inceler: yol yapımı, askerî birliklerin yerleştirilmesi, mahkemelerin taşınması gibi öneriler sunulurken, aşiretlerin merkeze tabi hale getirilmesi hedeflenmiştir. Yıldırım, bu belgelerin satır aralarında yer alan etnosentrik, dışlayıcı ve merkeziyetçi zihniyeti eleştirel biçimde açığa çıkarmaktadır.

Benzer biçimde "I. Dünya Savaşı'nda Pülümür'ün İşgali" çalışmasında Yıldırım, Erzincan-Pülümür hattındaki gelişmeleri Osmanlı-Rus Savaşı ekseninde arşiv belgelerine ve yerel tanıklıklara dayanarak inceler. Dersimli milislerin savaşa katılımı, devletin gıda-politikaları, yerel güçlerin bağımsız hareket etmesi gibi konulara odaklanır. İlginç biçimde, bu süreçteki çatışmalar sırasında bazı aşiret reislerinin inisiyatif alarak milis gücü oluşturduğu ve bu durumun devletle beklenmeyen iş birlikleriyle sonuçlandığı görülür. Yıldırım, bu temasların çoklu boyutları olduğunu savunur.

Bu tarihsel analizleri tamamlayan "Dersim Islahat Raporları ve Dêsim Tezi" yazısında ise, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı

belgelerinde geçen “Dêsimlü” ifadesinin, modern dönemde “Dersim” olarak değiştirilmesine dikkat çeker. Bu terminolojik dönüşümün yalnızca dilsel değil, aynı zamanda politik bir müdahale olduğunu savunur. Tanzimat belgelerinde dahi halkın “Dêsim” adını kullandığını kanıtlayan örnekler sunar ve bu adın tarihsel sürekliliğine işaret eder.

Yıldırım’ın arşiv belgeleriyle kurduğu tarihsel sorgulama, sözlü tarih çalışmalarında derinlik kazanır. Gömemiş ve çevresindeki yaşlılarla yaptığı görüşmelerle yalnızca tarihî olaylara değil, inanç pratiklerine, mekân anlatılarına ve toplumsal ilişkilere dair mikro veriler toplar. Bu görüşmelerde şu yöntemsel ve teorik yönelimlerin öne çıktığı görülür: (1) Sözlü tarih: Yıldırım, klasik pozitivist tarih yazımına karşı sözlü anlatıları da “belge” statüsünde ele alır. Burada Herodot gibi tarihçilerin sözlü anlatıya verdiği değeri hatırlatarak bu yaklaşımını gerekçelendirir. (2) Anlatıların kültürel kodlarını çözümler: Örneğin, hasta kişinin çevresinde dönerek “hastalığı üstlenme” ritüeli ya da şafakta yapılan güneş duaları, arşivlerde yer bulmayan inanç pratiklerinin sözlü tarih yoluyla ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. (3) Aşiret içi ilişkiler ve çatışmalar: Gömemiş köyü örneğinde Körtanlılarla yaşanan çatışmalar, bölge içi aşiret ilişkileri hakkında detaylar sunar. Bu anlatılar, modern literatürde genellikle dışsal (devlet – halk) ikilikleriyle anlatılan Dersim tarihine içsel dinamikler kazandırır. (4) Kadın tanıklığı ve hafıza: Yaşlı kadınların anlatıları, yalnızca nostaljik öyküler değil, savaş, göç, yas ve hafızanın toplumsal aktarıcısı olarak değerlendirilir.

Sözlü tarihten beslendiği kadar şiirsel hafızaya da yönelen Yıldırım, özellikle Sey Qaji gibi yerel şairlerin dizelerinde Dersim tarihinin izlerini sürer. Örneğin, “Şevdin’de Sa Heyder”in yaralanması üzerine söylenen dizelerde, yalnızca bir ağıt değil, toplumsal sorumluluk ve geleneksel rollerin sorgulandığı bir dramatik yapı da bulunur. Yıldırım bu şiirleri, sözlü kültürün hafıza politikalarıyla ilişkili olarak analiz eder.

Benzer şekilde, “Ohi Baskını ve Zegeriye Ağıdı” gibi örneklerde, kadınların hafızasından süzülen anlatıların toplu trajediler karşısında nasıl bir hatırlama biçimi oluşturduğunu tartışır. Ağıtlar, burada tarihsel birer belge kadar, birer psiko-sosyal hafıza mekanizması olarak da işlev görür. Yıldırım, yalnızca trajedi değil, aşk hikâyeleri ve ozan anlatılarını da kayıt altına alır. Bu yönüyle onun eserleri, Dersim’in sadece politik değil, duygusal-toplumsal boyutunu da belgeleyen zengin bir arşive dönüşür.

“Dêsim” Tezi: Bir Adın İzinde Tarih, Kimlik ve Coğrafya

Mehmet Yıldırım’ın çalışmalarındaki en dikkat çekici temalardan biri, Dersim’in isminin menşeini araştırmaya yönelik “Dêsim” tezi olmuştur. Yıldırım’a göre, “Dersim” ismi sonradan oluşmuş bürokratik bir adlandırma olup, halk arasında yaygın olarak “Dêsim” şeklinde anılmaktadır. Bu savını arşiv belgeleri, sözlü anlatımlar ve coğrafi adlar üzerinden temellendirir.

1846 tarihli belgelerde “Desim karyesi” gibi ifadelere rastlanırken, Pertek ve Kuziçan bölgelerinin Dêsim sayılmadığını belirten kayıtlar üzerinden, bu adın tarihsel ve coğrafi sınırlarını çizmeye çalışır. Örneğin, Pertek’in Zeyve karyesinden Sorpiyan’a kadar alanların, Dersim sınırları dışında bırakıldığını ortaya koyar. Yıldırım’a göre, Osmanlı idaresi özellikle Çarsancak, Çemişgezek ve Kuziçan dışındaki bölgelere “Ducik Ekradı”, “Şeyh Hasanlu” ve “Desimlu” ifadeleriyle atıf yapmıştır. Buradan hareketle, “Desim” adının halk arasında hem coğrafi hem kimliksel olarak içselleştirildiği, “Dersim” adının ise Osmanlı ve Cumhuriyet bürokrasisinin bir icadı olduğu sonucuna varır.

Bu sav, yalnızca etimolojik değil, aynı zamanda politik bir iddiayı da içerir: Devletin bölgeye ilişkin bilgi üretiminin dışlayıcı, ötekileştirici ve merkezileştirici doğasına karşı, yerel hafıza ve halk bilinci üzerinden bir karşı-tarih yaratma çabasıdır. “Dêsim” ismini öne çıkarması, yerel bir aidiyet biçimini tarihsel süreklilikle yeniden kurma arzusunun da

göstergesidir denebilir.

Osmanlı Arşivlerinden Sözlü Tarihe Bir Dersim Hafızası Kurucusu & Alternatif Tarih Yazımına Katkı

Yıldırım, merkezî tarih yazımının dışlayıcı yaklaşımlarına karşı, mikro tarih yöntemlerini kullanarak yeni bir Dersim tarihi oluşturmaya gayret etmiştir. Bu tarih, yalnızca isyanlar ve şiddetle değil; gündelik hayat, üretim ilişkileri, aşiret yapıları, inanç pratikleri ve edebi hafızayla da kuruludur. Özellikle "Belgelerin Diline Yansıyan Dêsim'in Özgünlüğü" başlıklı yazısı, tarihsel belgelerin dilsel analizini yaparak, devletin Dersim'e dair kurduğu bilgi rejimini sorgular. Bu yöntemsel farkındalık, Yıldırım'ın tarihçiliğini klasik pozitivist yaklaşımlardan ayırır.

Yıldırım yalnızca akademik dergilerde değil, halkla doğrudan temas eden web platformlarında ve popüler yayınlarda da üretimde bulunmuştur. 2010-2015 arasında kurduğu gomemis.com.tr sitesinde yayınladığı yazılar, geniş bir halk kitlesine ulaşmıştır. Munzur Dergisi'nde düzenli yazılar kaleme almış; yerel aktörlerin, köylerin ve aşiretlerin mikro tarihini yazmaya devam etmiştir.

Arşiv ile Hafızayı Buluşturan Yalın Bir Bilge; Bitmemiş Bir Dersim Kitabı

Dr. Mehmet Yıldırım, tarihsel belgeler ile halk hafızası arasında köprü kuran nadir Dersimli araştırmacılardandı. Her iki kaynağın sınırlarını tanıyan, fakat birbirini bütünleyici olarak kullanan bir araştırma etiğiyle üretimlerde bulundu. "Dêsim" tezi, örneğin, bu etiğin somutlaştığı, tarihsel bir ismin ardındaki direnişçi hafızanın yeniden görünür kılındığı örneklerden biridir denebilir. Dersim çalışmaları literatüründe onun bıraktığı iz, yalnızca yazdıklarında değil, aynı zamanda ulaşamadığı, yarım kalmış projelerinde de hissedilmeye devam edecektir. Onun ardından yazılacak her Dersim hikâyesi, mutlaka onun sesini de bir yerlerde yankılayacaktır.

Yıldırım'ın vefatının ardından kendi adıyla basılan kitapta

derlenmiş bazı çalışmaları şöyledir: “Tanzimat’tan Sonra Çarsancak Ermenileri ile Toprak Ağaları Arasındaki Sorunlar”, “Arşivlere Göre 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Dersim’de Vergi Politikaları ve Hozat’ın Havik Nahiyesi’ndeki Uygulamaları”, “Belgelerin Diline Yansıyan Dêsim/Dersim’in Özgünlüğü”, “Tanzimat’tan Tunceli Kanunu’na Kadar Dersim’de Eşkıyalık Sorunu”, “Dersimlilerin I. Dünya Savaşı’ndaki Rolü”, “Desimlu Aşireti’nden Dersim Sancağına”, “Cumhuriyet Öncesi Dersim’in Sosyoekonomik Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, “I. Dünya Savaşı’nda Pülümür’ün İşgali ve Dersim (1915-1918)”, “Hangi Seyit Rıza!”, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde ‘Dersim Islahatı’ (1870-1913)”, “Dersim Tarihinden Notlar: 1916 İsyanı”, “Osmanlı Arşivi’nde Dersim Belgeleri ve Çevirisi”, “Yusuf Ziya Paşa’nın Tuzağına Düşen Şeyh Hasanlu Aşireti’nden Kesilen Altmış Baş”, “Dersim’de 1938’e Doğru Giderken”, “Coğrafya Kaderdir: Ducik (Dujik) Yurdu’ndan Yasak Mıntıka’ya”, “Diyarbakır Valisi’nin 1835’te Ovacık Üzerine Seferi”, “İç Dêsim’de Ermeni Varlığı ve Dereova Mirakyanları”, “‘Kalan’ Adının Menşei ve Kalan Kasabası”, “Arşivlerde ve Sey Qaji’nin Dizelerinde 1932’de Zigana Dağı’nda Çığ Altında Kalan Pülümürlü Gurbetçiler”, “Seyit Rıza’nın Elazığ Vilayeti’ne Yazdığı 1933 Tarihli Mektup”, “Seyit Rıza’nın Vali Süleyman Küçük’e, Mehmet ve Haydar Ağalara Gönderdiği 1933 Yılına Ait Mektup”, “Yusufan Bölgesine Asker Yerleştirilmesi”, “Arşiv Belgesiyle ‘Kılıtê Kowu'”, “Seyit Rıza, Şıx Sait Görüşmesi”, “‘Tertele’nin Anlamı ve Seyit Rıza Hakkındaki Yanlış”, “Pazapun Köyü Baskını”, “Ermenilerin Seyit Rıza Sevdası!”, “Ermeni Sorunu Hakkında”, “Khokımu Tertelê Dersim’i Sero Qesey Kerd”, “Dersim Yaşlıları Dersim Tertelesi Üzerine Konuştu”, “‘Dersim’de Fitili Tecavüz Ateşledi’ İddiası Üzerine Mehmet Yıldırım ile Söyleşi”, “Hüseyin Aygün’ün Röportajından Bir Anekdot”, “Dersim’in Öteki Yüzü: Aşiret Kavgaları ‘Alan-Yusufan Örneği'”, “Kadınlarımız, Ağıtlarımız: Ohi Baskını ve Zegeriye Ağıdı”, “Çheme Seymamudan Ağıdı ve Hikâyesi”, “Gove Köyü Baskını”, “Bir Ozan ve Bir Aşk Hikâyesi”, “Memê Phit’in Hayatı ve İvê Avaş ile Fidê’nin Aşkı”, “Dersim’in En Büyük Sevda Şairi: Sa Heyder (Şah Haydar)”, “Dersim’in

Büyük Şairi: Heso Qayd”, “Hewa Kalax’i (Kalax Ağıdı)”, “Kazım Gündoğan’ın Yazdıklarına Dair”, “Sözlü Tarih Çalışması”, “Ahmet Yesevi Mülahazası”, “Son Kızılbaş Şah İsmail”, “İttihatçı Felaketi”, “Mayina Bilichane”, “Hesenê Ali Bêg ve Eysane Ra”, “Neneme İthafen”, “Uşenê Phıtali (?/1935)”, “Gömemiş Köyü İsim Kökeni Üzerine”, “Gora Dızdu Meselesi” ve “Dersim’in Gömemiş Köyü’nden Kimi Gelenek ve Görenekler Üzerine Notlar”.

Kaynakça & İleri Okumalar

Yıldırım, Mehmet. 2024. *Dersim / Dêsim: Tarih, Edebiyat, Etnografya*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir